

Улогата На Стручните Соработници Во Имплементацијата На Инклузивното Образование

Ризова Елена

Филозофски факултет – Скопје, Универзитет Св. Кирил и Методиј – Скопје
elenarizova@fzf.ukim.edu.mk

Василевска Биљана

ООУ „Стив Наумов“ – Скопје

Теовска Билјана

ООУ „Стив Наумов“ – Скопје

Резиме

Стручните соработници се есенцијален дел од имплементацијата на процесот на инклузија во основното образование. Нивната експертиза е клучна за креирањето на училишната политика за работа со ученици со посебни образовни потреби и унапредување на инклузивната култура и пракса. Стручните соработници ги координираат активностите во процесот на изготвување, реализација и евалуација на инклузивното образование во училиштето. Токму оваа комплексна улога која им е доделена на стручните соработници во имплементацијата на процесот на инклузивното образование е предмет на истражување во овој труд. Добиените резултати укажуваат на потребата од унапредување на иницијалното образование на овие кадри како и на потребата од нивен континуиран професионален развој во насока на усовршување на нивните компетенции во поглед на образовната инклузија на учениците со посебни образовни потреби.

Клучни зборови: стручни соработници, инклузивно образование, компетенции.

Вовед

Инклузијата како начело и принцип во целокупната реформа на системот на воспитание и образование, претставува обид да се промени односот на целокупната општествена средина кон поинаквите (интелектуално, физички, културно, јазично, возрастно, итн.). Тоа пак иницира и темелни промени во размислувањето на луѓето, промени на со векови врежаните ставови и предрасуди кон поинаквите, различните од

себе. Поради тоа, се смета дека инклузијата не претставува само градење на хуман однос кон различните луѓе или деца со посебни потреби, туку обид да се изгради хуман однос и кон сопствениот живот и иднина.

Начелата на инклузивното образование се базираат на основните принципи на Конвенцијата на правата на детето според која сите деца имаат право на образование. Инклузивното образование пак, има за цел создавање образовни системи кои се флексибилни и нудат поддршка за да се задоволат потребите на различните ученици во редовните училишта.

Меѓутоа, и покрај големите заложби правени на светско ниво за инклузија на децата со посебни потреби како во образовната средина, така и во сферата на трудот и работата, на прагот на 21-от век сведоци сме на сè почестото ексклудирање на овие маргинализирани групи на луѓе од истите тие средини.

Улогата на стручните соработници од основните училишта во Р. Македонија е од непроценливо значење во процесот на имплементацијата на инклузијата на учениците со посебни образовни потреби. Тие претставуваат неизоставен дел од синцирот наречен „инклузивен тим“, а нивната експертиза од различни домени овозможува холистички пристап во третманот на секое дете.

Во образовниот контекст на Република Македонија, стручните соработници вклучени во воспитно-образовниот процес, согласно Законите за основно и средно образование се: педагог, психолог, социолог, дефектолог, библиотекар и лаборант.

Нивната улога е насочена кон остварување и унапредување на воспитно-образовната дејност на училиштето. Тие имаат единствена позиција во училиштето од која имаат увид во целокупната работа и можност да идентификуваат потреба и да дадат стручна поддршка на сите вклучени во воспитно-образовниот процес.¹

Темелејќи ја својата работа врз почитување на човековите права, стручните соработници се свесни за различностите кај учениците и нивните родители и се залагаат истите да бидат прифатени и почитувани во училиштето и пошироката општествена заедница.

Во Закон за основно образование во членот 51, се наведува дека родителот има право детето со посебни образовни потреби да го запише во основно училиште, освен во случаите кога посебните образовни потреби на детето се такви што тоа треба да следи настава во посебно основно училиште. За учениците со посебни образовни

¹ УСАИД,БРО,МЦГО, (2016), *Основни професионални компетенции и стандарди за стручни соработници*, Скопје: Македонски центар за граѓанско образование, стр7.

потреби запишани во редовните основни училишта, училиштето формира инклузивен тим составен од педагогот, односно психологот во училиштето, наставникот на ученикот, родителот, односно старателот на ученикот, дефектолог доколку има во училиштето и по потреба може да се вклучи и лекарот на ученикот. Инклузивниот тим за секој ученик со посебни образовни потреби изготвува индивидуален образовен план.²

Улогата на училишниот инклузивен тим е да работи систематски на прашања поврзани со инклузијата и на воспоставување на процедури во решавањето на проблемите на учениците со посебни образовни потреби во училиштето, што ќе им бидат познати на сите во училиштето. Конкретната содржина на работа на секој училишен инклузивен тим ќе зависи од спецификите на училиштето. Училишниот инклузивен тим тесно соработува со раководството на училиштето, со стручните соработници и со други тимови/комисии во училиштето чија работа е на некој начин поврзана со инклузијата (на пр. со тим за меѓуетничка интеграција, за работа со надарени, за самоевалуација, развојно планирање и сл.³

Стручните соработници имаат значајна улога во креирањето на училишната политика за работа со ученици со посебни образовни потреби и унапредување на инклузивната култура и пракса. За таа цел тие изготвуваат годишна програма за работа на тимот за инклузија како и градат стратегии за успешна реализација на планираните активности. Стручните соработници ги координираат активностите во процесот на изготвување, реализација и евалуација на инклузивното образование во училиштето. Во рамките на своите работни задачи стручните соработници во работата со ученици со посебни образовни потреби главно се насочени кон:

- Идентификација на учениците со посебни образовни потреби;
- Идентификација и превенција на специфичните пречки во развојот;
- Проценка на моменталното ниво на знаења и функционални способности на ученикот со посебни образовни потреби и изготвување на педагошки профил;
- Навремено откривање на потешкотиите во образовниот процес и надминување на бариерите за успешна инклузија во образовниот систем;

² Закон за основното образование (консолидиран текст), „Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016 и 67/2017).

³ Бошковска, Р., Ивановска, М., Мицковска, Г. (et al.), (2016), Водич за работа на училишниот инклузивен тим, Скопје: УНИЦЕФ, МЦГО.

- Учество во адаптацијата на училишната средина;
- Индивидуализирање и прилагодување на наставните содржини согласно способностите на учениците со посебни образовни потреби преку изготвување на индивидуални образовни планови;
- Поттикнување на когнитивниот, социјалниот и емоционалниот развој на учениците со посебни образовни потреби како и нивна мотивација за понатамошна работа и напредок сè со цел развивање на чувство на самодоверба и самопочит, стекнување социјални компетенции за активно партиципирање во социјалниот живот;
- Редовно следење на индивидуалните постигања на учениците со посебни образовни потреби преку ревизија на индивидуалните образовни планови и евалуација на ефектите од примена на индивидуализација и диференцијација во работата со овие ученици;
- Следење на степенот на инклузираност;
- За успешна инклузија на учениците со ПОП, стручните соработници особено се залагаат за развивање на сензибилитет кај учениците без развојни потешкотии за потребите на децата кои потешко напредуваат, развивање толеранција кон различностите и мотивирање за помош на учениците со посебни образовни потреби со крајна цел развивање на систем на хумани вредности заснован на непосредно и позитивно лично искуство со деца со развојни потешкотии.
- Една од клучните надлежности на стручните соработници во училиштата е поддршката на наставниците за планирање и реализирање на воспитно-образовната работа со цел подобрување на поучувањето, а со тоа и учењето на учениците, односно подобрување на постигањата на учениците.⁴

Во однос на работата со учениците со посебни образовни потреби активностите на стручните соработници за поддршка на наставниците се насочени кон:

- Запознавање на наставниците со принципите, целите, задачите и новините во инклузивното образование;
- Развивање на компетенции кај наставниците за препознавање на способностите и интересите на учениците со посебни образовни потреби;

⁴ УСАИД,БРО,МЦГО, (2016), *Основни професионални компетенции и стандарди за стручни соработници*, Скопје: Македонски центар за граѓанско образование, стр. 21.

- Помош и поддршка на наставниците при изготвување на индивидуален образовен план за учениците со посебни образовни потреби, како и при изборот и употребата на адаптирани методи и форми на работа со овие ученици; примена на дидактичко-методички постапки и принципи во наставната работа, како и примена на современа наставна технологија и облици на работа во наставата;
- Запознавање на наставниците со можностите и придобивките од примена на асистивната технологија во образовниот процес;
- Поддршка при планирање, организирање и реализирање на различни форми на стручно усовршување на наставниците за работа со деца со посебни образовни потреби како и следење на ефектите, како дел од тимот за професионален развој на наставниците.

Стручните соработници низ советодавна работа и директна поддршка овозможуваат родителите да ги разберат и прифатат посебните потреби и можности на своето дете и ги поттикнуваат на активно учество во воспитно-образовниот процес како дел од инклузивниот тим. Во таа насока поддршката и соработката се остварува низ следните активности:

- Советодавна помош за подготовка на нивното дете за поаѓање на училиште;
- Едукација на родителите за карактеристиките на учениците со посебни образовни потреби со цел стекнување вештини и знаења за можностите да се влијае на развојот на способностите и личноста на детето;
- Стекнување на позитивни искуства за можностите на нивните деца за развој и заеднички живот со врсниците;
- Упатување на родителите до соодветни институции за добивање стручна помош и поддршка.

За успешна реализација на инклузивниот процес неопходна е соработката помеѓу стручните соработници во училиштето, наставниците, родителите, потесната и пошироката општествена средина, односно, сите образовни, социјални и здравствени установи и институции, како и организации и асоцијации кои работат со децата и за децата.

Предмет на истражувањето

Спецификите на истражувачкиот проблем наметнуваат предметот на истражувањето да се дефинира како испитување на *улогата на стручните соработници во имплементацијата на инклузивниот процес во основното образование*. Предметот на истражувањето ќе биде операционализиран преку испитување на мислењата и ставовите на сите засегнати страни во процесот на образовната инклузија: стручните соработници, наставниците и родителите на учениците со посебни образовни потреби. Ставовите на учениците со посебни образовни потреби тенденциозно не се земени предвид поради сомнежот за објективноста на нивните одговори.

Методологија на истражувањето

За потребите на истражувачкиот проблем креиран е соодветен методолошки спецификум составен од три истражувачки инструменти, поточно скали на проценка од Ликертов тип наменети за: стручните соработници, наставниот кадар кој работи со ученици со посебни образовни потреби и родителите на учениците со посебни образовни потреби. Секој од прашалниците е составен од петнаесетина ставови за кои испитаниците треба да се изјаснат во која мера се согласуваат и тоа во 4 степени на согласност.

Примерокот на истражувањето е репрезентативен и го сочинуваат стотина наставници, стручни соработници и родители. Испитаниците доаѓаат од 7 основни училишта на територијата на град Скопје: ООУ „Стив Наумов“ – Скопје, ООУ „Блаже Конески“ – Скопје, ООУ „Браќа Рамиз и Хамид“ – Скопје, ООУ „Вера Јоциќ“ – Скопје, ООУ „Наум Наумовски - Борче“ – Скопје, ООУ „Григор Прличев“ – Скопје и ООУ „Крсте Мисирков“ – Скопје.

Резултатите се обработувани квантитативно (нумерички и процентуално), преку утврдување на модот, аритметичката средина и хи квадратот за прецизно да се утврдат ставовите на испитаниците.

Резултати и дискусија

Почитувајќи го методолошкиот спецификум, резултатите се обработени според групи на испитаници (наставен кадар, родители и стручни соработници) и компарирани со цел да се добие јасна слика за состојбата која се испитува.

Имено, според добиените податоци, можеме да констатираме дека стручните соработници главно (65%) или во целост (35%) се согласуваат дека *во училиштето каде што работат успешно се спроведува концептот на инклузија (инклузивно образование)*. Слични ставови среќаваме и кај анкетираниите наставници и родители, кои со над 85% главно или целосно се согласуваат дека во училиштата каде што работат, односно учат нивните деца, успешно се спроведува процесот на инклузија. Тоа е секако позитивен показател кој укажува на тоа дека концептот на инклузија во основното образование непречено и без поголеми проблеми се реализира.

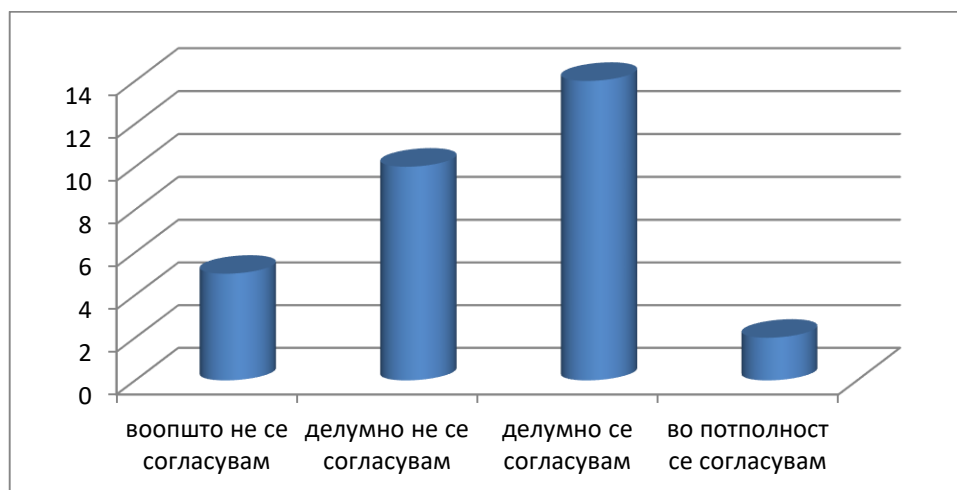
На прашањето упатено до стручните соработници во врска со нивната *потреба од дополнителни знаења и вештини за работа со ученици со посебни образовни потреби*, 90% од нив одговориле потврдно, односно дека во голема мера или целосно се согласуваат дека имаат потреба од дополнителни знаења и вештини. Овој податок укажува на недостатоците во иницијалното образование кое го стекнуваат стручните соработници на високообразовните институции, каде се воочува пропуст во однос на компетенциите за работа со ученици со посебни образовни потреби. Исто така, овој податок укажува и на одредени недоследности на надлежните институции за континуиран професионален развој на стручните соработници кои организираат неформални обуки за оваа категорија ученици.

Во однос на *соработката со родителите на децата со посебни образовни потреби*, стручните соработници скоро во целост (95%) изјавуваат дека соработката им е одлична. Меѓутоа, во нешто помал процент се изјаснуваат дека имаат добра *соработка со институциите одговорни за дијагностика и третман на деца со посебни образовни потреби*. Односно, 20% од стручните соработници се изјасниле дека главно немаат добра соработка со овие институции. Тоа ни укажува на одредени проблеми кои настануваат во линкот училиште-стручни институции.

Мислењата на наставниците по однос на ставот: *Поседувам доволно компетенции за работа со ученици со посебни образовни потреби во рамките на редовната настава* се поделени, односно скоро половина од наставниот кадар смета дека поседува доволно компетенции за работа со оваа категорија ученици, додека другата половина смета дека не поседува доволно компетенции. Овој податок ни

укажува на недоследноста во подготвеноста на наставниот кадар за работа со ученици со посебни образовни потреби.

Графикон бр. 1: Ставови на наставници во врска со тврдењето: Поседувам доволно компетенции за работа со ученици со посебни образовни потреби во рамките на редовната настава

Овој став е во корелација со одговорите на наставниците во врска со тврдењето: *Неформално ги надоградувам своите компетенции за работа со деца со посебни образовни потреби преку: обуки, семинари, трибини, конференции, итн.*, каде околу 65% се согласуваат, а околу 30% главно не се согласуваат дека ги надоградуваат своите компетенции по неформален пат.

Според добиените податоци, скоро на сите испитани наставници им е потребна *дополнителна поддршка од стручните соработници за работа со учениците со посебни образовни потреби*, што исто така оди во прилог на претходно добиените податоци дека наставниот кадар во основните училишта има недостаток од компетенции за работа со ученици со посебни образовни потреби, како и поддршка од стручните соработници.

Позитивен податок е добиен во однос на тврдењето: *Одлично соработувам со родителите на децата со посебни образовни потреби*. Имено, висок процент од наставниците се изјаснуваат дека имаат воспоставено одлична соработка со родителите на учениците со посебни потреби.

Графикон бр. 2: Ставови на наставници во врска со тврдењето: Одлично соработувам со родителите на децата со посебни образовни потреби.

Обработените податоци од анкетираниите родители на учениците со посебни образовни потреби укажуваат на *потребата од дополнителна едукација за работа со нивните деца од страна на стручните соработници во училиштето*. Односно, една третина од родителите смета дека воопшто или делумно добива поддршка во вид на дополнителна едукација од страна на стручните соработници, додека две третини делумно или во целост ја добиваат истата.

Голем број од испитаните родители (75%) се изјаснуваат дека *соработуваат со наставниците во врска со развојот и постигањата на нивните деца*, додека нешто помал процент (околу 40%) изјавуваат дека *соработуваат со останатите родители на децата со посебни образовни потреби од училиштето*. Тоа можеби се должи на различната возраст на децата, но и на недоволното поттикнување од страна на инклузивниот тим за споделување искуства со останатите родители.

Анкетираниите родители во целост (100%) ја истакнуваат и *потребата од вклучување и друг вид на стручни соработници и други експерти за оптимален развој на нивните деца*, што говори за недоволното познавање на развојните нарушувања кај децата, недоволната екипираност со стручни соработници во основните училишта, итн.

Заклучни согледувања

Концептот на инклузија на учениците со посебни образовни потреби според добиените податоци од сите засегнати страни (стручни соработници, наставен кадар, родители) успешно се реализира во основното образование. Меѓутоа, се начнуваат одредени прашања кои допираат до одредени суштински проблеми со кои секојдневно се соочуваат стручните соработници како неизоставен дел од инклузивниот тим. Дел

од овие проблеми се однесуваат на потребата од дополнителни знаења и вештини за работа со деца со посебни образовни потреби, како за стручните соработници, така и за наставниот кадар; потребата од вклучување и друг вид на стручни соработници и други експерти за оптимален развој на нивните деца; унапредување на соработката меѓу инклузивниот тим стручни соработници-родители-наставници, потребата од надоградување на компетенциите за работа со деца со посебни образовни потреби преку: обуки, семинари, трибини, конференции, итн.; унапредување на соработката со институциите одговорни за дијагностика и третман на деца со посебни образовни потреби.

Дел од овие прашања можат да се разрешат доколку се направи ревизија на иницијалното образование на стручните соработници и наставниците, развивање на функционален систем за професионален развој на воспитно-образовниот кадар, како и развивање на систем за непречена реализација на инклузијата на институционално ниво и зголемено ангажирање на локалната заедница во инклузивниот процес.

Користена литература

1. УСАИД, БРО, МЦГО (2016), *Основни професионални компетенции и стандарди за стручни соработници*, Скопје: Македонски центар за граѓанско образование.
2. Закон за основното образование (консолидиран текст), „Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016 и 67/2017).
3. Бошковска, Р., Ивановска, М., Мицковска, Г. (et al.) (2016), *Водич за работа на училишниот инклузивен тим*, Скопје: УНИЦЕФ, МЦГО.
4. Британски Совет, ЦСОО (2014), *Инклузија во средното стручно образование - Прирачник за работа со ученици со посебни образовни потреби*, Скопје: Британски Совет, ЦСОО.
5. Службен весник на Република Македонија, 2017, бр. 136, стр.3., *Правилник за бројот на учениците со посебни образовни потреби во паралелка и начинот и условите за запишувањето на учениците со посебни образовни потреби во основните училишта.*
6. Народен правобранител на Република Македонија, (2016), *Кон инклузивно образование – Извештај за спроведеното истражување за вклученоста на децата со посебни потреби во редовното основно образование*, Скопје: Народен правобранител на Република Македонија.
7. Митановска-Пешевска, А., Симоновска, Ј., Манолевска, В., (2016), *Прирачник за инклузивно образование – опит дел*, Скопје: УНИЦЕФ, Ресурсен центар на родители на деца со посебни потреби.
8. Министерство за образование и наука на Република Македонија, (2010), *Инклузивното образование во рамките на „Училиште по мерка на детето“ - Резултати и препораки од студијата за Македонија*, Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.